
Onderzoeksplan

Duurzame landbouw

Datum: 25 april 2018

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
2	Overzicht provinciaal landbouwbeleid	2
2.1	Provincie Drenthe	2
2.2	Provincie Groningen	3
2.3	Provincie Fryslân	4
2.4	Overzicht bestede middelen	5
3	Afbakening en vraagstelling	5
3.1	Afbakening	5
3.2	Vraagstelling	6
4	Aanpak	6
5	Informatiebronnen	8

1 Inleiding

In het *Onderzoeksprogramma 2018-2019* van de Noordelijke Rekenkamer (NRK) is als onderwerp van onderzoek de *Duurzame Landbouw* opgenomen.¹ Duurzame landbouw is een breed begrip. Een veelvoorkomende definitie is dat een duurzame landbouw toekomstbestendig is, zowel in ecologisch, economisch als sociaal opzicht. In het huidige landbouwbeleid worden ook andere begrippen gehanteerd die sterk gerelateerd zijn aan het begrip duurzame landbouw, bijvoorbeeld (*natuur*)*inclusieve landbouw* en *circulaire landbouw* (regionale kringlopen of biobased economy).

Om het begrip *duurzame landbouw* concreter te duiden wordt veelal gebruik gemaakt van een lijst met criteria waaraan de landbouw zou moeten voldoen om het predicaat duurzaam te verkrijgen. De criteria volgen de drie elementen, people (mensen), planet (planeet/milieu) en profit (opbrengst/winst). Naarmate aan meer van deze criteria wordt voldaan, komt een duurzame landbouw meer in het vizier. De criteria zijn:

- er wordt zodanig geproduceerd dat welzijn en sociale condities voor de betrokkenen wereldwijd gunstig zijn, en daarbij gaat het bijvoorbeeld om werkgelegenheid, lonen, prijzen en voedselveiligheid;
- er wordt zodanig geproduceerd dat:
 1. er geen negatieve gevolgen zijn voor het milieu en dat de uitstoot van residuen, nutriënten en pesticiden tot het uiterste beperkt wordt;
 2. de zorg voor biodiversiteit, dieren (dierenwelzijn) en planten binnen en buiten het bedrijf optimaal is, door natuurbeheer op en om het bedrijf te integreren met de bedrijfsvoering;
 3. de zorg voor het landschap vanzelfsprekend is;
 4. het gebruik van water, energie en grondstoffen zodanig is georganiseerd dat er geen tekorten optreden, bijvoorbeeld door water te zuiveren, zelf energie op te wekken en op streekniveau naar een kringloop van voedingstoffen te streven.
- er wordt voldoende voedsel geproduceerd op een zodanige wijze dat boeren er een gunstige prijs voor krijgen.

De provincies Groningen, Drenthe en Fryslân gaan in verschillende beleidsdocumenten in op ontwikkelingen binnen de landbouw (zie hoofdstuk 2). De provincies wijzen erop dat hun rol bescheiden is en vooral gericht is op het faciliteren en stimuleren van ontwikkelingen die leiden tot een meer duurzame landbouw. Andere factoren, zoals de wereldmarkt en het EU-landbouwbeleid, hebben volgens de provincies een veel grotere invloed op ontwikkelingen binnen de landbouwsector. In het provinciale landbouwbeleid wordt al snel verwezen naar maatregelen op andere (deel)beleidsterreinen van de provincie. Het betreft met name maatregelen die moeten leiden naar een meer milieu- en natuurvriendelijke landbouw, zodat de (provinciale) milieu- en natuurdoelen kunnen worden gerealiseerd. Het gaat hier bijvoorbeeld om de programmatische aanpak stikstof (PAS), agrarisch natuurbeheer, biologische landbouw, weidevogelbeheer en specifiek bodembeheer in het veenweidegebied.

Gelet op het bovenstaande kunnen bij een Rekenkameronderzoek naar de uitvoering van het provinciale duurzame landbouwbeleid verschillende invalshoeken worden gekozen. In hoofdstuk 3 wordt de afbakening van het onderzoek toegelicht en staat aangegeven waar het onderzoek zich op

¹ Noordelijke Rekenkamer. *Onderzoeksprogramma 2018-2019*. Vastgesteld door het College van de NRK op 8 december 2017.

zal richten. Voordat op de afbakening wordt ingegaan, wordt in hoofdstuk 2 eerst een overzicht gegeven van de provinciale beleidsterreinen die volgens de provincie een bijdrage leveren aan een duurzamere landbouw. Hoofdstuk 4 gaat vervolgens in op de aanpak van het onderzoek. Tot slot wordt in het laatste hoofdstuk een planning gegeven van het onderzoek.

2 Overzicht provinciaal landbouwbeleid

Zoals aangegeven in de inleiding ondersteunen de noordelijke provincies ontwikkelingen die moeten leiden tot een meer duurzame landbouw. In algemene zin hebben de provincies geen concrete doelen en maatregelen benoemd die zich lenen voor nader onderzoek. In het provinciale beleid wordt al snel verwezen naar andere (deel)beleidsterreinen die volgens de provincies gezamenlijk een bijdrage leveren aan een meer duurzame landbouw. In dit hoofdstuk is per provincie een overzicht gegeven van de belangrijkste beleidsterreinen met als doel om tot een afbakening van het onderzoek te komen.

2.1 Provincie Drenthe

Omgevingsvisie Drenthe Actualisatie 2014

Ruim driekwart van de beschikbare grond in de provincie Drenthe heeft de bestemming agrarisch gebruik. In haar Omgevingsvisie maakt de provincie onderscheid tussen landbouwgebieden en landbouw-plus gebieden. Hoewel in de landbouwgebieden iets meer restricties gelden dan voor de plusgebieden geldt voor deze gebieden dat de landbouw zich naar eigen inzicht kan ontwikkelen.²

Wegwijzer landbouw Boeren op goede gronden 2014-2020

PS van Drenthe hebben op 24 september 2014 de *Wegwijzer landbouw Boeren op goede gronden 2014-2020* vastgesteld. De Wegwijzer betreft een verdere uitwerking van het omgevingsbeleid voor de landbouw, zoals opgenomen in de Omgevingsvisie Drenthe en het Europese plattelandsprogramma (pijler 2 van het GLB). Het vormt hiermee het beleidskader voor de landbouw voor de periode 2014-2020. De visie richt zich op een verdere verduurzaming van de landbouwsector in Drenthe.

Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur: projecten

GS van Drenthe hebben op 10 mei 2017 de *Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur: projecten* vastgesteld. Deze agenda is aangedragen door de partners uit het Groenmanifest. De insteek van de agenda is het sluiten van de kringlopen stikstof, fosfaat en organische stof op gebieds- en bedrijfsniveau. Het doel is om in het kader van deze agenda verschillen projecten uit te voeren die gericht zijn op:

1. het opstellen van duurzaamheidsplannen voor melkveehouderijen;
2. het opstellen van verduurzamingsmaatregelen bij melkveehouderijen (Proeftuin Drenthe);
3. het verbeteren van de landbouwstructuur;
4. het aanstellen van een consulent duurzame veehouderij;
5. het bevorderen van samenwerking tussen melkveehouderijen en akkerbouwbedrijven;
6. het ontwikkelen van duurzame gebiedsplannen.

² Provincie Drenthe. Omgevingsvisie Drenthe. Geactualiseerde versie 2 juli 2014.

Programma Toekomstgerichte Landbouw

PS van Drenthe hebben op 12 juli 2017 het programma *Toekomstgerichte Landbouw in Drenthe* vastgesteld. Het programma is uitgewerkt binnen de kaders van de Omgevingsvisie (hoofdstuk 6), de Verordening Subsidies Plattelandsontwikkeling 2014-2020, de Economische Koers Drenthe, de AgroAgenda Noord-Nederland, het Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën 2012-2020 en de Ontwikkelagenda Melkveehouderij. De provincie hanteert als uitgangspunt dat de gangbare landbouw via innovatie en modernisatie zich steeds meer ontwikkelt tot een vorm van duurzame landbouw. Het gaat hierbij om een goede balans tussen people, planet en profit.

2.2 Provincie Groningen

Omgevingsvisie Provincie Groningen 2016-2020

In de *Omgevingsvisie Provincie Groningen 2016-2020*, die door PS van Groningen is vastgesteld op 1 juni 2016, staat aangegeven dat bij benadering 80% van de oppervlakte van Groningen de bestemming agrarisch gebruik heeft. Het provinciale omgevingsbeleid richt zich op een vitale landbouwsector die in balans is met haar omgeving. Hierbij onderscheidt de provincie de volgende doelen en waarden voor de landbouw: concurrerend, toekomstbestendig, leefbaar en schoon. De provincie ziet verduurzaming van de landbouw als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de sector en de maatschappelijke omgeving. De provincie heeft specifiek beleid geformuleerd voor de biologische sector en voor innovatieve projecten die bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van de landbouw.

Groninger Verdienmodel en Programmatische Aanpak Stikstof (PAS)

GS van Groningen hebben op 1 juli 2014 het *Groninger Verdienmodel* vastgesteld. Dit verdienenmodel heeft de provincie samen met de landbouwsector en milieu- en natuurorganisaties ontwikkeld met als doel melkveehouders te stimuleren tot een meer duurzame bedrijfsvoering. Als de agrarische ondernemer bereid is een aantal duurzame maatregelen te nemen, is de beloning dat er ruimte wordt geboden voor bedrijfsuitbreiding door een bouwblok tot maximaal 4 hectare toe te staan. Dit wordt ook wel beloningsplanologie genoemd. In de duurzaamheidsmaatlaten die onderdeel uitmaken van het verdienenmodel is ook een maatlat opgenomen voor de uitstoot van ammoniak. Op deze wijze is een koppeling gelegd tussen het uitgeven van ontwikkelingsruimte in het kader van de uitvoering van de PAS en een meer duurzame bedrijfsvoering.

Programma Duurzame landbouw Provincie Groningen 2017-2020

In het *Programma Duurzame landbouw Provincie Groningen 2017-2020*, dat door GS in juli 2017 is vastgesteld, geeft de provincie aan te kiezen voor een actieve en stimulerende strategie om de verduurzaming van de landbouwsector te ondersteunen. Wel stelt de provincie dat de sector primair verantwoordelijk is om deze verduurzaming tot stand te brengen. Het programma vormt een verdere uitwerking van het *Collegeakkoord Vol Vertrouwen*. In het programma zijn vijf speerpunten opgenomen: stimuleren biologische landbouw, natuurinclusieve landbouw, verduurzaming intensieve veehouderij, samenwerking in de sector en ondersteuning innovatieve projecten.

De provincie wil Groninger boeren helpen gedeeltelijk of volledig de overstap te maken naar biologische landbouw. Het doel is om landbouwgrond voor biologische landbouw in de provincie met 1000 hectare te laten groeien in 2020. Natuurinclusieve landbouw is voor de provincie een nieuw thema. Met betrokken partijen heeft de provincie een pilotprogramma opgesteld met natuurinclusieve experimenten. Op het terrein van de intensieve veehouderij voert de provincie een strikt beleid: nieuwvestiging is uitgesloten en na 1 januari 2019 is uitbreiding ook niet meer mogelijk.

Voor bestaande bedrijven stelt de provincie, via de POP3-regeling, subsidie beschikbaar voor een meer duurzame bedrijfsvoering. Samenwerken binnen de agrosector dient vooral plaats te vinden onder de vlag van de AgroAgenda Noord-Nederland. Het Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën vormt hier een voorbeeld van (zie volgende paragraaf), evenals de *Versnellingsagenda Melkvee*. Tot slot geeft de provincie financiële ondersteuning bij innovatieve projecten via twee sporen: Innovatieve Kwaliteitssprongen en het derde Plattelandsontwikkelingsprogramma.

Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën 2012-2020

De provincies Groningen en Drenthe ondersteunen de uitvoering van het Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën 2012-2020. Door de Regiegroep InnovatieVeenkoloniën is op 2 juni 2014 een update van het programma vastgesteld. In het programma zijn elf projecten opgenomen die volgens de Regiegroep nodig zijn om de transitie te kunnen maken als gevolg van het nieuwe landbouwbeleid van de Europese Unie.

2.3 Provincie Fryslân

Streekplan Fryslân 2007 (Vastgesteld door PS op 13 dec 2006)

De landbouw beslaat 80% van de landoppervlakte in Friesland. Ongeveer 70% van de landbouwgrond wordt gebruikt door de melkveehouderij, die met ca 4.000 bedrijven de grootste bedrijfstak van de Friese landbouw is. De provincie streeft naar een vitale en duurzame landbouw. Buiten natuurgebieden wordt boerenbedrijven ruimte voor ontwikkeling geboden. De provincie en gemeenten zorgen voor het begeleiden van de ruimtelijke consequenties van ontwikkelingen (zoals schaalvergroting) in de landbouw.

Landbouwagonderzoek 2014-2020 Foarútbourkje II (Vastgesteld door GS op 22-4-2014)

Het beleidsdoel van Provincie Fryslân is: "Wij willen in gezamenlijkheid werken aan een landbouw die modern en renderend is en die schoon en zuinig en in harmonie met zijn omgeving produceert." De provincie ziet voor zichzelf een stimulerende en faciliterende rol. De provincie wil aansluiten bij de doelen van andere beleidsterreinen zoals water, natuur, ruimtelijke kwaliteit en duurzame energieproductie. Aanvullend wil de provincie bijdragen aan ontwikkelingen in de landbouw langs drie actielijnen:

- faciliteren van landbouwstructuurversterking;
- stimuleren van (door)ontwikkeling en toepassing van kennis en innovatie;
- bevorderen van communicatie tussen boeren en burgers in Friesland.

Beleidsbrief 'naar een duurzame landbouw in Fryslân' (vastgesteld door PS 21 juni 2017)

Aanleiding voor het opstellen van de beleidsbrief is dat ontwikkelingen in de landbouw zo snel zijn gegaan dat er behoefte was om de beleidsnota *Foarútbourkje* uit 2014 op onderdelen te herijken. De beleidsbrief richt op de grondgebonden sectoren melkveehouderij en akkerbouw. Voor deze sectoren heeft de provincie de volgende ambitie:

"De provincie Fryslân streeft naar een duurzame natuurinclusieve landbouw in 2025. Een landbouw die grondgebonden en circulair is, bijdraagt aan het herstel van de biodiversiteit, maatschappelijk draagvlak heeft én, niet in de laatste plaats, duurzaam economisch renderend is."

De provincie geeft in de beleidsbrief aan dat haar rol op het gebied van de landbouw bescheiden is. De provincie wil vernieuwingen in de landbouw faciliteren en ondersteunen, samen met ketenpartijen, onderzoeksinstituten, onderwijs en maatschappelijke organisaties. De provincie wil samen met de

sector en ketenpartijen een agenda opstellen die gericht is op het ontwikkelen van duurzame landbouw. Het doel is om deze agenda in de zomer van 2018 aan GS voor te leggen.

2.4 Overzicht bestede middelen

Om een indicatie te geven hoeveel eigen middelen de noordelijke provincies hebben uitgegeven aan de uitvoering van het (duurzame) landbouwbeleid is een tabel 2.1 een overzicht opgenomen van de middelen die in de periode 2012-2018 zijn gerealiseerd. Deze gegevens zijn ontleend aan provinciale jaar- en productrekeningen. In het overzicht van tabel 2.1 zijn de ingezette Europese subsidies (EFRO, POP3, etc.) niet meegenomen. De uitgaven per jaar fluctueren van 0,5 tot 3,6 mln. Gemiddeld genomen heeft provincie Fryslân in de betreffende periode 2,0 mln uitgegeven aan de uitvoering van het landbouwbeleid, de provincie Groningen 2,4 mln en de provincie Drenthe 1,0 mln.

Tabel 2.1 Middelen die de noordelijke provincies hebben uitgegeven aan de uitvoering van het landbouwbeleid in de periode 2012-2018 (gerealiseerd in mln). (Bron Fryslân: Jaarrekeningen, beleidsveld 5.3 landbouwbeleid. Bron Groningen: Jaarrekeningen, productgroep 7.303 landbouw en landinrichting. Bron Drenthe: Jaarrekeningen, productgroep 7.1 landbouw en agribusiness).

Provincie	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Fryslân	3,3	2,8	0,9	1,6	1,4	?*	?*
Groningen	3,6	3,1	2,0	1,3	2,1	?*	?*
Drenthe	1,8	0,5	0,9	0,8	1,2	0,9	?*

* In april 2018 waren de provinciale jaarstukken 2017 en 2018 nog niet vastgesteld.

3 Afbakening en vraagstelling

3.1 Afbakening

Zoals beschreven in de inleiding is *duurzame landbouw* een breed begrip. Vanuit praktische overwegingen is het niet mogelijk alle relevante invalshoeken te onderzoeken. In de oriëntatiefase van dit onderzoek zijn mogelijke invalshoeken geïnventariseerd en voorgelegd aan het College van de NRK. Door het College is besloten om het onderzoek te focussen op een combinatie van de volgende invalshoeken:³

- a) het stimuleren van duurzaam ondernemen door subsidieverstrekking (innovatieve ontwikkelingen gericht op duurzaamheid);

³ De invalshoek ruimtelijke ordening is afgefallen, omdat de NRK begin 2016 een rapport uitgebracht heeft over de doorwerking van provinciale ruimtelijkeordeningsbeleid. Hierbij is o.a. gekeken naar doorwerking in de landbouw. Het betreft het onderzoeksrapport: Noordelijke Rekenkamer. Provinciaal ruimtelijk beleid: instrumenten en doorwerking. Assen, 24 februari 2016.

De invalshoek natuur- en milieubeleid is afgefallen, omdat de NRK begin 2014 het rapport 'Decentralisatie natuurbeleid: Noordelijke provincies aan zet' heeft uitgebracht.

De invalshoek dierenwelzijn is afgefallen omdat de provincie op dit gebied geen wettelijke taak heeft (Uitvoering en handhaving van de Wet Dieren).

De invalshoek agrarisch natuurbeheer is eveneens afgefallen. Duurzame landbouw richt zich op een transitie van de gehele agrarische sector, terwijl agrarisch natuurbeheer zich richt op agrariërs die op vrijwillige basis een vorm van agrarisch natuurbeheer wil voeren. Hiervoor ontvangen zij subsidie.

- b) het stimuleren van de circulaire landbouw door subsidieverstrekking (sluiten van regionale kringlopen);
- c) het stimuleren van biologische landbouw door subsidieverstrekking (o.a. geen gebruik meer maken van kunstmest, bestrijdingsmiddelen).

De reden om deze invalshoeken te combineren is dat de provincie via subsidieverstrekking ontwikkelingen binnen de landbouw stimuleert. De NRK heeft naar deze invalshoeken nog niet eerder onderzoek verricht. Naast een inhoudelijke is een afbakening in tijd gemaakt. Het onderzoek richt zich op de periode 2012 tot en met 2018.

3.2 Vraagstelling

Voor het onderzoek wordt de volgende centrale vraagstelling gehanteerd:

Op welke manier hebben de noordelijke provincies in de periode 2012-2018 met subsidieverstrekking bijgedragen aan een verduurzaming van de landbouw?

Om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is een opsplitsing gemaakt in de volgende onderzoeksvragen:

1. Welk beleid voert de provincie om de transitie naar een duurzame landbouw te stimuleren?
2. Hoeveel en welke (eigen) middelen en subsidies zijn hiervoor ingezet?
3. Wat zijn de resultaten van het gevoerde subsidiebeleid om de landbouw te verduurzamen?
4. Op welke manier is PS betrokken geweest bij en geïnformeerd over voortgang en resultaten van het provinciale duurzame landbouwbeleid?

In het volgende hoofdstuk is beschreven hoe deze onderzoeksvragen zullen worden beantwoord.

4 Aanpak

In dit hoofdstuk is beschreven welke activiteiten zullen worden uitgevoerd om de onderzoeksvragen te beantwoorden.

1. Welk beleid voert de provincie om de transitie naar een duurzame landbouw te stimuleren?

Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag zal een inventarisatie worden gemaakt van het provinciale (duurzame) landbouwbeleid. Tevens zal worden nagegaan welke instrumenten de provincie hiervoor inzet, waaronder subsidieregelingen. Waar nodig zal ook inzicht worden gegeven in het landelijke en Europese landbouwbeleid.

Bij de provincie zullen relevante beleidsdocumenten en subsidieregelingen worden opgevraagd en zullen interviews worden gehouden met provinciale medewerkers die betrokken zijn bij het provinciale landbouwbeleid.

2. Hoeveel en welke (eigen) middelen en subsidies zijn hiervoor ingezet?

In de oriënterende fase van dit onderzoek is nagegaan hoeveel eigen middelen de provincie in de periode 2012-2017 heeft uitgegeven om uitvoering te geven aan het (duurzame) landbouwbeleid (zie tabel 2.1).

Op een meer gedetailleerd niveau ontbreekt nog een overzicht van hoe deze middelen zijn besteed, bijvoorbeeld hoeveel middelen de provincie heeft uitgegeven om de overgang van gangbare naar biologische landbouw te faciliteren. Ook ontbreekt nog een overzicht van de middelen die vanuit

Europese fondsen zijn ingezet. Nagegaan zal worden of op een meer gedetailleerd niveau inzichtelijk is hoeveel middelen zijn besteed aan het duurzame landbouwbeleid.

3. Wat zijn de resultaten van het gevoerde subsidiebeleid om de landbouw te verduurzamen?

Nagegaan zal worden wat de resultaten (output en waar mogelijk outcome) van het gevoerde beleid op hoofdlijnen zijn. Voor twee gebieden, namelijk het Friese veenweidegebied en de Drents-Groningse Veenkoloniën⁴, zal meer in detail worden onderzocht wat de provincies in samenwerking met andere partijen hebben ondernomen om tot een duurzamere landbouw te komen. Ook zullen zes subsidieprojecten voor innovatie, circulair en biologische landbouw worden geselecteerd (2 per provincie) die nader onderzocht zullen worden. Na het selecteren van projecten die nader zullen worden onderzocht, zullen projectdossiers worden bestudeerd, projectlocaties worden bezocht en zullen interviews met subsidieontvangers worden gehouden.

4. Op welke manier is PS betrokken geweest bij en geïnformeerd over voortgang en resultaten van het provinciale duurzame landbouwbeleid?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden zal worden nagegaan welke informatie de Staten hebben ontvangen over de uitvoering van het duurzame landbouwbeleid. Het gaat hierbij ook om informatie die buiten de reguliere planning & control cyclus valt.

Aan de provincie zal worden gevraagd of naast de reguliere planning & control cyclus de Staten aanvullend nog zijn geïnformeerd over de uitkomsten van het landbouwbeleid. Het betreft hier bijvoorbeeld brieven van GS aan PS waarin melding wordt gemaakt van de voortgang en bereikte resultaten, voortgangsrapportages en evaluaties.

Tabel 4.1 *Overzicht van uit te voeren activiteiten en een indicatie van de tijd die hiervoor benodigd is.*

Activiteiten	Benodigde tijd
Onderzoeksvraag 1	
- Opvragen en bestuderen relevante beleidsdocumenten en subsidieregelingen	
- Het houden van interviews met betrokken provinciale medewerkers	
	3-4 weken
Onderzoeksvraag 2	
- Opvragen overzichten bestedingen eigen middelen binnen het landbouwbeleid	
- Opvragen overzichten ingezette Europese landbouwsubsidies	
	3-4 weken
Onderzoeksvraag 3	
- Selecteren projecten en bestuderen projectdossiers	
- Bezoeken projectlocaties en houden van interviews met subsidieontvangers	
	4-6 weken
Onderzoeksvraag 4	
- Opvragen en bestuderen informatievoorziening Provinciale Staten	
	2-3 weken
Totaal	12-17 weken

Het onderzoek zal naar verwachting in het voorjaar van 2020 worden afgerond.

⁴ In deze gebieden vinden veel activiteiten en projecten plaats om de transitie te maken naar een duurzame landbouw. Deze gebieden staan in de politieke belangstelling.

5 Informatiebronnen

Provincie Groningen

1. Omgevingsvisie Provincie Groningen 2016 – 2020. Vastgesteld door Provinciale Staten Groningen op 1 juni 2016.
2. Programma Duurzame landbouw Provincie Groningen 2017-2020. Vastgesteld door Gedeputeerde Staten Groningen in juli 2017.
3. Innovatieprogramma Landbouw Veenkoloniën 2012-2020. Update 2014. Vastgesteld door de Regiegroep Innovatie Veenkoloniën op 2 juni 2014.
4. Collegeakkoord provincie Groningen 2015-2019. Vol vertrouwen. Vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 23 april 2015.

Provincie Fryslân

1. Streekplan Fryslân 2007. Om de kwaliteit fan de romte. Vastgesteld door Provinciale Staten op 13 december 2006.
2. Landbouwagonde 2014-2020 Foarútbuorkje II. Vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 22 april 2014.
3. Coalitieakkoord provincie Fryslân 2015-2019. Mei Elkenien Foar Elkenien.
4. Beleidsbrief 'Naar een duurzame landbouw in Fryslân'. Vastgesteld door PS 21 juni 2017.

Provincie Drenthe

1. Omgevingsvisie Drenthe Actualisatie 2014. Vastgesteld door Provinciale Staten Drenthe op 7 april 2014.
2. Wegwijzer landbouw Boeren op goede gronden 2014-2020. Vastgesteld door Provinciale Staten Drenthe op 24 september 2014.
3. Beschrijving projecten Ontwikkelagenda Melkveehouderij en Natuur. Vastgesteld door Gedeputeerde Staten op 10 mei 2017.
4. Collegeakkoord provincie Drenthe 2015-2019. Dynamisch en Ondernemend.

Noord-Nederland

1. AgroAgenda Noord-Nederland. Ondertekend door betrokken partijen op 6 juli 2013.
2. Versnellingsagenda Melkveehouderij Noord-Nederland.
3. De Noord-Nederlandse agrosector en agrocluster in beeld. Universiteit Wageningen, april 2017. In opdracht van de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe.